

ВІДГУК

офіційного опонента ЗАСЄКІНА Сергія Васильовича

про дисертацію ТКАЧІВСЬКОЇ Марії Романівни

**«Культурно-емотивні закономірності відтворення лексики обмеженого
вжитку в українсько-німецькому художньому перекладі»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за
спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство

Пошук закономірностей відтворення мовних одиниць у перекладі – одне із пріоритетних завдань сучасної перекладознавчої науки, яку нині характеризують тенденції звернення до семіотичних і лінгвокультурних аспектів міжмовної комунікації, з'ясування ролі перекладача в побудові моделі дійсності, що відповідає авторському баченню. Відтак особливої ваги набуває вивчення теоретичних засад перекладу лексики обмеженого вжитку (ЛОВ), що є невід'ємним компонентом живого спілкування людей, будучи широко відображеною в художньому тексті.

Отже, свою дисертацію Ткачівська Марія Романівна присвятила вивченню закономірностей утілення в німецькомовному перекладі емотивно конотованої ЛОВ, представленої у творах сучасних українських письменників, на ґрунті виокремлення трьох її класів: образливої, соціальної та територіальної.

Актуальність теми дисертації зумовлює загальна спрямованість сучасного перекладознавства на з'ясування ролі культурно значущих одиниць мови, до яких належить лексика обмеженого вжитку, що здатна викликати «культурний» та «лінгвістичний шок» (В. Белянін). Водночас актуальною є потреба комплексного перекладознавчого вивчення цих одиниць з урахуванням культурних і емотивних чинників їхнього вживання в українських художніх творах та їхніх німецьких перекладах.

Актуальність нового підходу, об'єкт і предмет дослідження передбачає і окреслення мети, що полягає в установленні закономірностей українсько-німецького перекладу лексики обмеженого вжитку з урахуванням її культурної та емотивної конотованості в тексті оригіналу і тексті перекладу. Дисертацію виконано в межах наукової теми, що розробляється на кафедрі іноземних мов і перекладу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Дослідження перекладів творів відомих українських та зарубіжних письменників у контексті взаємодії культур», затвердженої Міністерством освіти і науки України (номер державної реєстрації: 0113U002861).

У дисертації авторка спирається на солідну методологічну базу, що складають праці вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких Н. Абросимова, Н. Волинець, М. Козирєва, О. Новицька, Є. Ангерчік, Н. Абабілова, В. Балабін, К. Бондаренко, О. Ребрій, М. Яковлєва, А. Гудманян, Ю. Плетенецька, Т. Андрієнко. Це заклало підвалини надійного в методологічному плані підходу до вивчення проблем відтворення в перекладі досліджуваних одиниць.

Застосування широкого спектру методів, серед яких лінгвокультурологічний і культурно-історичний аналіз, лексико-семантичний, компонентний, контекстологічний, зіставний аналіз разом із вдало підібраним емпіричним матеріалом, що охоплює 74 оригінальних та перекладних творів сучасних українських письменників, серед яких тексти Ю. Андруховича, Ю. Вишничука, Л. Дереша, С. Жадана, О. Забужко, дає змогу чітко сформулювати етапи перекладознавчого дослідження одиниць у фокусі. Обсяг проаналізованого матеріалу, до якого додатково включено для кількісного аналізу дані Генерального регіонального анотованого корпусу української мови (ГРАК) (Grac v.7) та лексичного корпусу COSMAS II Інституту німецької мови імені Ляйбніца в Маннгаймі, цілковито достатній для обґрунтованих висновків.

Дисертантка виважено й аргументовано операціоналізує на початку роботи базові терміни, як-от: лексика обмеженого вжитку, нормативність, ненормативність, культурна конотація, емотивна конотація, культурний код тощо, що значно полегшує сприйняття читачами й налаштовує їх на відповідний матеріал.

Структурно дисертація має чітку будову у відповідності до завдань теоретичного, методологічного й практичного характеру. Теоретичний Розділ I вводить читача до категорійних ознак ЛОВ як об'єкта перекладацького дослідження, тут авторка обґрунтовує класифікацію ЛОВ та розглядає релевантні поняття. У наступному розділі висвітлено теми зв'язку перекладу і культури, ролі перекладача у досягненні повноцінності перекладу ЛОВ, окреслюються труднощі перекладу ЛОВ і перекладаознавчий інструментарій її аналізу, презентується методична процедура культурно-емотивного аналізу ЛОВ, а також матеріал дослідження. Заслугує на особливо позитивне ставлення, у зв'язку з делікатною темою дослідження, розгляд питання етики перекладу в реляції з інтуїцією та креативністю перекладача. Уведення до обговорення поняття «вірності» перекладача також відзначається сміливістю авторки, адже питання «перекладати чи не перекладати» у стосунку лайливої лексики потребувало рішучого обґрунтування вибору однозначно першого рішення. Наступні розділи присвячено власне емпіричному вивченню закономірностей відтворення образливої лексики обмеженого вжитку, включаючи лайливу, табуйовану лексику, соціолекти, каламбуру, фразеологізмів тощо.

Як засвідчили висновки роботи, це зроблено доволі філігранно, відтак мету дисертації досягнуто, завдання виконано.

Наукова новизна дослідження полягає у започаткуванні нового напрямку досліджень – теорії перекладу ЛОВ, яка ґрунтується на культурно-емотивному підході до її аналізу в українсько-німецькому художньому перекладі. Авторка вперше розробляє культурно-емотивну методичну

процедуру трансляторного аналізу ЛОВ; пропонує класифікацію емотивно конотованої ЛОВ; здійснює систематизацію інструментарію українсько-німецького перекладу ЛОВ як елемента лінгвокультурних кодів носіїв української та німецької мов; характеризує перекладацькі рішення щодо відтворення ЛОВ з урахуванням її культурної та емотивної конотованості в тексті оригіналу і тексті перекладу; установлює культурно-емотивні закономірності відтворення ЛОВ у перекладах сучасних українських художніх творів німецькою мовою, виявляючи можливості українсько-німецького перекладу ЛОВ у рамках її функційного репозитарію, який формують гра слів, фразеологізми та чужоземні прагматичні вкраплення.

Результати здійсненого комплексного дослідження перекладознавчих засад перекладу лексичних одиниць обмеженого вжитку слугують унеском до загальної теорії художнього перекладу, інтерпретативної теорії художнього перекладу (встановлення типових перекладацьких технік відтворення ЛОВ у перекладах художніх текстів), у часткову теорію українсько-німецького перекладу (окреслення тенденцій сучасного німецькомовного художнього перекладу ЛОВ), а також у лексичну семантику німецької й української мов, порівняльне мовознавство, соціолінгвістику.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їхнього використання в практичній перекладацькій діяльності, в університетських курсах із теорії та практики художнього й усного німецько-українського перекладу, лексикології німецької мови, а також у перекладацьких спецкурсах.

Попри безсумнівну цінність дослідження і в теоретико-методологічному, і в прикладному аспектах, певні положення і твердження потребують коментаря:

1. У розділі, присвяченому методології праці, подекуди відчувається нагромадження доволі нерелевантних для поточного

дослідження підходів і теорій, деякі з яких не одержують у подальшій роботі належного застосування. Наприклад, після уведення до дослідницького арсеналу стратегій перекладу, серед яких провідними є одомашнення й відчуження (ци. 2.4.1) в емпіричних розділах бракує авторських пояснень, де саме застосовано конкретну стратегію під час перекладу, і чи існують інші стратегії перекладу, окрім вищезгаданих. Видається, що в класичному розумінні Г. ван Дейка, оперування стратегіями має залучати текстовий, радше дискурсивний рівень. Оскільки об'єкт у роботі – лексика обмеженого вжитку, природно, стратегії не набувають у тексті серйозної експліцитації. У цьому зв'язку виникає питання наявності набору тактик, чи вони в роботі тлумачаться як способи перекладу чи перекладацькі трансформації, як, приміром на с. 239, де йдеться про перелік способів перекладу в межах стратегії одомашнення. Доволі дискусійним є включення до розряду граматичних трансформацій, окрім традиційних морфологічних та синтаксичних заміні, «експланації», «імітації», «адаптації» (с. 219). Досить добре описані під час аналізу соціолектизмів, ці та інші трансформації імпліковані під час розгляду фразеологізмів та гри слів.

2. Лінгвокультурний або «культурно-емотивний» підхід є перевагою роботи. Водночас, поняття культури загалом, «культурного повороту», «міжкультурної асиметрії», «культурних решіток» зокрема, має тісний зв'язок із семіотикою перекладу, а отже й множинністю перекладних версій. Саме стратегії одомашнення й відчуження могли б чіткіше показати цю своєрідну множинність варіантів перекладу й їхнє семіотичне розмаїття. У цьому контексті не зовсім точним, на мій погляд, є згадування Григорія Кочура як прибічника стратегії одомашнення, адже, на відміну від Миколи Лукаша, він надавав перевагу бути вірним автору періфразі.

3. Авторка зазначає важливість застосування методу інтроспекції з «метою реконструкції стратегій перекладу» (с. 222) із покликанням на О. Швейцера (1999), але в роботі цей інструмент залишився «на лавці

запасних» дисертантки, адже дійсно опис результатів його застосування потребував би введення ще одного розлого психолінгвістичного розділу, що не входило до плану дисертації. Залучення двох корпусів, попри переваги в аспекті потенціалу дескриптивного аналізу емпіричного матеріалу, до деякої міри видається обтяжливим для роботи з великою кількістю сторінок. Обсяг використаної наукової літератури є доволі великим, водночас бажано було б її збагатити працями останніх п'яти років, бо загалом таких налічується близько 12 відсотків. Бракує візуальної інформації в розділах, отож деякі рисунки й таблиці бажано було б таки не виносити в додатки, а залишити в основному тексті.

4. Попри високий рівень продемонстрованого аналізу матеріалу, доволі важко зрозуміти сутність деяких прагматично текстових, наприклад «переклад емоцій». «за одними й тими самими висловленнями можуть критися різні смисли і норми...» (с. 189); ускладнення розуміння в українському науковому лінгвістичному дискурсі «трансляторних трансформацій» замість «перекладацьких трансформацій», послуговування іменем «Гьоте» замість традиційних «Гете» або «Гете». Подекуди трапляються росіянізми «при» (перекладі) замість «під час», «підборі», «відділяють», «пласти», нечисленні хибодруки.

Висловлені зауваження мають здебільшого дискусійний характер і не применшують ваги здійсненого дослідження.

Результати дисертації відбито у достатній кількості опублікованих праць. Зокрема за матеріалами дисертації опубліковано 37 статей у фахових виданнях України, 2 праці у зарубіжних спеціалізованих виданнях, 2 розділи в зарубіжних колективних монографіях, а також у 14 матеріалах і збірниках тез доповідей на міжнародних наукових конференціях. Автореферат дисертації цілковито відображає основні положення та основний зміст наукового дослідження.

Дисертаційна робота Ткачівської Марії Романівни «Культурно-емотивні закономірності відтворення лексики обмеженого вжитку в українсько-німецькому художньому перекладі» є самостійним, завершеним науковим дослідженням. Актуальність викладеної теми дослідження, його результати, висновки, їхня достовірність і наукова новизна, опубліковані праці свідчать про наукову самостійність авторки, високий рівень виконання дослідження.

Дисертація за своїм змістом відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами), а її авторка – Ткачівська Марія Романівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри прикладної лінгвістики
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Сергій ЗАССКИН

Відгук одержано 18.09.2021 р.

Вчений секретар спецради Мр Морозова Т.Т.